

Ганна Телушко
(Кривий Ріг, Україна)

СТИЛЬОВІ ТА ФОЛЬКЛОРНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРАФІЦІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ, ЯК СКЛАДОВА СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ

Стаття присвячена особливостям еволюції національного стилю в українській графіці першої чверті ХХ століття, її зв'язку з ідеями європейського модерну та традиціями української народної культури.

Ключові слова: українське графічне мистецтво, національний стиль.

The article is devoted to the peculiarities of the evolution of the national style in the Ukrainian graphic art of the first quarter of the twentieth century, its connection with the ideas of European modernity and traditions of Ukrainian folk culture.

Keywords: Ukrainian graphic art, national style.

Нині, коли в Україні поширюється інтерес до своєї історії, національної культури, традицій, мови, не можна лишати поза увагою використання етнічних та фольклорних мотивів у пластичних мистецтвах, зокрема – у станковій графіці, та вплив даної галузі образотворчості на формування національної свідомості українця. Водночас глобалізація, як не парадоксально, підштовхує українське мистецтво, як і мистецтво багатьох європейських країн, до національної ідентифікації, спрямовує до пошуків архетипів своєї культури, повертає до національної культурної спадщини, стимулює збереження національної самобутності.

Варто підкреслити, що уявлення про українську графіку, як національне явище, сформувалось переважно впродовж останніх двадцяти років, що пояснюється глобальними масштабами впливу соціалістичної ідеології, яка панувала на українських землях продовж тривалого часу. Як наслідок, в історії українського мистецтвознавства довгі роки стримувались дослідження, спрямовані на виокремлення стильових та фольклорних інтерпретацій, вивчення творчості художників-графіків нонконформістського спрямування, а також виокремленні української графіки із загальноєвропейського процесу, як автентичного явища.

Так чи інакше, українська графіка розвивалася в руслі загальноєвропейських стильових тенденцій що однозначно досить виразно проявлялось в роботах українських майстрів. Але одночасно з цим національна специфіка, національний колорит увійшли в українське графічне мистецтво яскраво і зримо, як вияв народного духу. Загальні причини, що зумовили активне і масове звернення митців до національних джерел, особливий інтерес до національної художньої форми, коріняться, очевидно, в деяких політичних і соціальних особливостях історії нашої країни на даному історичному етапі. Національні особливості та європейські стильові тенденції притаманні українській графіці розвиваються майже на одному рівні.

Мета. Зосередження уваги на стилістичних особливостях художньої мови, з'ясування домінуючих стилістичних напрямів у графіці означеної доби, визначення головних напрямів, що сприяють виявленню того, що є загальноєвропейськими тенденціями художнього процесу, і того, що притаманне лише українській мистецькій ситуації.

Актуальність вивчення стилістичних особливостей та фольклорних інтерпретацій в українській графіці першої третини ХХ ст. пов'язана з необхідністю створення ґрунтовнішої та об'єктивнішої картини процесів появи, розвитку та поступової асиміляції даних тенденцій в мистецтві та їх ролі у формування сучасної графіки. **Об'єктом** дослідження є українська графіка, а **предметом** – стилістичні особливості та фольклорні інтерпретації в українській графіці. Наукова новизна отриманих результатів полягає у створенні цілісного уявлення про українську графіку

даного періоду з усіма її проявами, з урахуванням впливів європейського модерну на український, узагальненні характеристик основних шкіл і визначенні місця й ролі української графіки у світовій спадщині.

У тогочасному мистецтвознавстві загальну картину розвитку нового графічного мистецтва відображено у статтях Д. Антоновича, М. Винницького, С. Гординського, С. Таранушенка Є. Кузьміна, К. Сліпка-Москальцева. В наш час різні аспекти формально-змістових характеристик вітчизняного графічного мистецтва різнобічно висвітлюються в працях А. В'юника, О.А.Лагутенко, Ореста Голубця. Проте, тема не втрачає актуальності.

Виклад основного матеріалу. Розквіт мистецтва графіки на початку ХХ ст. пов'язаний з ідейною програмою і розвитком стилю модерн, в Україні цей процес збігся з активним зростанням національно-культурного руху, з поширенням у мистецтві нових ідей.

Українське мистецтво вказаної доби розвивалось в руслі національного романтизму. В основу відродження національного стилю в українському мистецтві, перш за все, було покладено прагнення передати в образотворенні особливості світосприйняття та світовідчуття українця як представника власного етносу. Корені мистецьких якостей образу, що його втілює, бачили у фольклорі, з якого було виведено колір, лінію, монументальність образу і форми. Умовна пластична форма, що заявила про себе в мистецтві 1900-х – 1910-х рр., наповнена глибоким змістом, оскільки міфічний час спонукав художників до пошуків співмірного собі міфічного простору. Їхні герої вже не нагадували реальний типаж, а були умовними персонажами, носіями уявлень, переживань, передчуттів та уподобань творця картини – художника, який взяв на себе місію жерця, метою якого є зарядити світ естетичною енергією. Модерн (ар-нуво, сецесія), як і символізм, став вагомим, помітним явищем в українській графіці початку ХХ ст., завдяки поширенню через журнали, книжкові видання, мистецтво плаката. Графіка змінила культурну атмосферу великих міст і створила новий контекст, що уможливив розвиток авангардних напрямів.

Стиль «модерн», знайшов в Україні свій відгук у творчості художників Ю. Михайлова, М. Жука, творах Ф. Кричевського, Г. Нарбута і його учнів Л. Хижинського, М. Алексеєва, С. Пожарського, М. Кірнарського, Р. Лісовського. Нарбут був одним з найобдарованіших майстрів графіки об'єднання художників «Мир искусства». В результаті вивчення і творчого переосмислення форм старої української гравюри та народної орнаментики він поступово виробив власний графічний стиль, який став зразком високого мистецтва не лише для молодого радянської книжкової графіки 20-х років, а й для митців наступних поколінь. Визначним досягненням Нарбута і всієї української графіки є його «Українська абетка» (1917), в якій художник досяг граничної простоти й водночас вишуканості композиції, малюнка й кольору. У вирішенні літер абетки Нарбут об'єднав досягнення як української рукописної та друкованої книги, так і досягнення західноєвропейських майстрів шрифту. Йому властиві тонка стилізація мотивів ампіру, звернення до традицій українського бароко, до орнаментики та геральдики старовинних українських гравюр. Естетичні погляди Нарбута мали вплив не тільки на творчість його учнів, а й інших художників, які працювали тоді в галузі книжкової графіки, наприклад А. Середи у Києві, А. Страхова у Харкові, М. Жука в Одесі, П. Ковжуна у Львові.

Зародження та поширення стилю модерн відбувалося одночасно як у Західній (Львівська сецесія), так і в Східній Україні. Можна говорити також про явище народного модерну, яке поєднало, власне, модерн з традиційними напрямками орнаменталістики. У цьому і полягала своєрідність львівської сецесії. Яскравою постаттю в розвитку цього стилю є художниця Є. Прибильська. Вона посилено вивчала українське мистецтво, робила замальовки з тканин і вишивок ХVIII ст., а також вивчала сучасні рушники, писанки, що лягли в основу орнаментики в її композиціях.

Особливістю українського графічного мистецтва означеної доби є полістилізм, який простежується на різних рівнях: у художній структурі окремих творів, у певних стилістичних напрямках, у мистецтві графіки як цілісному полі взаємодії різних стильових векторів. У процесі розвитку української графіки першої третини ХХ ст., у цілому та в конкретних художніх явищах, мистецьких творах простежується постійна взаємодія інтернаціонального і національного, загального і особливого, новітнього і традиційного. Міфологічні та символічні мотиви дали змістовну основу для формування умовної символічної мови модерну. З їх допомогою в образотворчому мистецтві долаються межі конкретного історичного часу, здійснюється багатовимірність простору. Таким чином, ідея (зміст) диктувала художникам відповідну форму вираження.

Складність єдиної картини розвитку української графіки виникає через поєднання явищ різного роду: співіснування різних стильових напрямів (академізму, модерну, символізму, авангардових течій), поєднання різних зрізів культури – новітніх, традиційних, архаїчних. У актив включено пам'ять культури, минулі традиції. Своєрідність художньої мови виникала завдяки застосуванню традиційних мотивів і нових пластичних засобів творення образу. Мистецтво графіки існує як цілісність, що живо пульсує творчою енергією завдяки різним витокам.

Як **висновок**, можна сказати, що Українська культура першої чверті ХХ ст. увібрала в себе цілий комплекс проблем, що існували упродовж всього наступного розвитку мистецтва і не втратили своєї актуальності й дотепер. Сучасне світосприйняття знову вимагає нового ставлення до взаємодії інтернаціонального і національного, загального і особливого, новітнього і традиційного. Ці питання вперше гостро постали на самому початку ХХ століття і плідно вирішувалися у добу національного відродження, що припала на перші його десятиліття. Зняття напруженості між двома полюсами розвитку в глобалізаційному та національному варіанті і прийняття їх як рівноправних має визначити специфіку підходу до графічного мистецтва, як основного засобу візуальної комунікації сучасного суспільства й сприяти визначенню тих шляхів, якими може рухатися сучасна культура України, зберігаючи національну ідентичність у світовому контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобалізаційний і національний вектори розвитку графічного дизайну України / О. Гладун // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 45-49. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.
2. Еволюція художнього стилю як процес репрезентації феномену духовності / Л. Ігнатова // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. – Вип. 9. – С. 298-303. – Бібліогр.: 23 назв. – укр.
3. Лагутенко О. А. Новий погляд на мистецтво української графіки ХХ століття // Мистецькі обрії. – К.: АМУ, 2002. – Вип. 3. – С. 40-45.
4. Лагутенко О.А. Українська графіка першої третини ХХ століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознав. : спец. 17. 00. 05 «образотворче мистецтво» / О.А. Лагутенко; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. – К., 2008.– 36 с.
5. Мифологические и символические мотивы в произведениях Г.И. Нарбута и Е.С. Михайлова / Н. Порожнякова // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 91-94. – Бібліогр.: 11 назв. – рос.